

درآمدی بر موافقتنامه عمومی تجارت خدمات *

سازمان تجارت جهانی / ترجمه میترا نصیری و مسعود کمالی اردکانی
(کارشناسان ارشد مدیریت بازرگانی، دفتر نمایندگی تام‌الاختیار تجاری وزارت بازرگانی)

اولین بار، قواعد و تعهدات توافق شده بین‌المللی نظیر موافقتنامه تعرفه و تجارت را به حوزه عظیم و در حال رشدی از تجارت بین‌الملل گسترش داد. هر چند که آمار قابل اعتماد برای تجارت خدمات بسیار اندک است، اما عموماً عقیده بر این است که حجم تجارت خدمات از ارزش تجارت بین‌المللی کالا است. بخش مهمی از تجارت بین‌المللی خدمات از مرزهای ملی نمی‌گذرد و بدون شک این بخش سهم عمده‌ای از تجارت بین‌المللی خدمات را تشکیل می‌دهد. این در حالی است که فعالیت‌های عرضه‌کنندگان (مانند شعبه یک بانک خارجی) و یا مصرف‌کنندگان خدمات (مانند گردشگر خارجی) معمولاً در آمارها منعکس نمی‌شوند. حوزه موافقتنامه عمومی تجارت خدمات، تمامی اشکال تجارت بین‌المللی خدمات را در بر می‌گیرد. این بدین معنی است که موافقتنامه، عامل مهم و جدیدی در بخش عمده‌ای از فعالیت‌های اقتصادی جهان محسوب می‌شود. از آن جایی که سهم مهمی از تجارت خدمات در درون اقتصاد ملی کشورها صورت می‌گیرد، الزامات آن بر قوانین و مقررات ملی داخلی کشورها همان تأثیری را می‌گذارد که «موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت» بر قوانین داخلی کشورها دارد.

در بررسی موافقتنامه عمومی تجارت خدمات و عمده‌ترین تعهدات ویژه کشورها در این بخش باید به این نکته توجه داشت که آنچه در دور اوروگوئه به دست آمد تنها یک آغاز بود. قواعد این موافقتنامه هنوز کامل نشده و در معرض آزمون قرار نگرفته‌اند. پرکردن خلاءهای موجود احتیاج به سال‌ها مذاکره دارد و این تجربه بدون شک نیازمند بهبود قواعد موجود است. جدول تعهدات تجارت خدمات نیز تنها گام اول است و با جدول تعهدات گات ۹۴ قابل مقایسه نیست. این جدول چیزی مشابه تعهدات کاهش تعرفه در آغاز شکل‌گیری گات است و یکی از مهمترین عناصر این موافقتنامه، استمرار مذاکرات برای گسترش خدمات در جهان است. تصمیمات اتخاذ شده در دور اوروگوئه در خصوص تجارت خدمات، مشابه تصمیماتی است که برای تجارت کالا اتخاذ شده و مجموعه‌ای از قواعد اصلی را در بر می‌گیرد. موافقتنامه عمومی تجارت خدمات که الگوی آن از گات برگرفته شده، بسیاری از همان اصول را در بر می‌گیرد و شامل مجموعه‌ای از توافقات الحاقی است که برخی به شکل ضمایم موافقتنامه خدمات و برخی دیگر به صورت تصمیمات

تجارت خدمات بخش قابل توجه و رو به رشد فعالیت‌های تجاری اقتصادی را در مقیاس ملی و جهانی در بر می‌گیرد. مقاله حاضر به چگونگی ساماندهی مطلوب چنین فعالیت‌هایی در میان کشورهای عضو سازمان جهانی تجارت بر مبنای «موافقتنامه عمومی تجارت خدمات» پرداخته است.

۱. کلیات

«موافقتنامه عمومی تجارت خدمات»^(۱) که در دور اوروگوئه مورد توافق کشورهای عضو قرار گرفت، پس از موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) که در سال ۱۹۴۸ ایجاد شد، مهمترین دست‌آورد نظام چند جانبه تجاری به حساب می‌آید. موافقتنامه عمومی تجارت خدمات برای

ماده ۱ با استفاده از چهار شیوه مختلف عرضه خدمات، تعریف جامعی از تجارت خدمات را ارائه می‌دهد. این چهار شیوه شامل عبور از مرز، مصرف در خارج، حضور تجاری در کشور مصرف‌کننده و جابجایی اشخاص حقیقی^(۴) می‌باشند. این تعریف بسیار مهم است و باید به طور دقیق‌تری مورد بررسی قرار گیرد. ضمن آن که، در درک مسائل و مشکلات قانون‌گذاری که در تجارت بین‌المللی خدمات مطرح می‌گردد نیز کمک شایانی می‌کند. این تعریف، اصول و قواعد موافقتنامه خدمات و تعهدات ویژه مندرج در جدول تعهدات کشورها را در بر می‌گیرد و همچنین کلید اصلی اصطلاحاتی است که مذاکره‌کنندگان و سایرین در کشورهای خود در ارتباط با موافقتنامه عمومی تجارت خدمات استفاده می‌کنند. عرضه بین مرزی خدمات یا شیوه یک، در اصطلاح به معنی شیوه عادی تجارت کالا و در واقع ساده‌ترین شکل تجارت خدمات است، زیرا در آن مرز جغرافیایی فروشنده و خریدار روشن است و تنها خود خدمت از مرزهای ملی عبور می‌کند.

شیوه دوم مصرف در خارج یا به عبارتی که در ماده یک آمده، عرضه خدمت در سرزمین یک عضو به مصرف‌کننده خدمت از کشور عضو دیگر می‌باشد. این شیوه مستلزم سفر مصرف‌کننده به کشور تولیدکننده است. مثال‌های آن گردش‌گری و یا شرکت در دوره‌های آموزشی می‌باشد. نوع دیگر این شیوه تعمیر کشتی یا هواپیما در خارج از کشور است. این شیوه نیز مشخص و ساده است اما مشکلاتی را به وجود می‌آورد زیرا اصولاً ضرورتی ندارد که عرضه‌کننده خدمات در کشور مصرف‌کننده پذیرفته شده باشد.

شیوه سوم عرضه خدمت از طریق حضور تجاری عرضه‌کننده خارجی در سرزمین عضوی از سازمان جهانی تجارت است. مثال آن ایجاد شعبه یا نمایندگی برای ارائه خدماتی از قبیل بانک‌داری و یا مشاوره حقوقی است. این شیوه مهمترین و رو به توسعه‌ترین شیوه عرضه است و بیشترین مسائل را برای کشور میزبان در روند مذاکرات سازمان جهانی تجارت ایجاد می‌کند. بخش عمده‌ای از مبادلات خدمات مستلزم حضور مصرف‌کننده و عرضه‌کننده خدمت در یک مکان است. اما قوانین مربوط به حضور تجاری، با تعرفه و اقدامات مرزی که عمدتاً تجارت کالا را متأثر می‌سازد متفاوت است. گات به صورت تدریجی به سیاست‌گذاری‌های داخلی مانند سوبسیدها و استانداردها پرداخته است؛ این در حالی است که در موافقتنامه خدمات، سیاست‌های داخلی نظیر حق تأسیس به صورت ذاتی در موضوع حضور تجاری خارجی‌ان گنجانده شده است. لذا قوانین چند جانبه که فرصت تشکیل شرکت‌ها را در یک بازار خارجی فراهم می‌آورند، در موافقتنامه خدمات منعکس شده است.

شیوه سوم لزوماً مستلزم حضور خارجی‌ان نیست (ممکن است کارکنان یک دفتر عرضه‌کننده خارجی همگی بومی باشند). عرضه‌کننده ممکن است نیاز به استخدام مدیران و متخصصان خارجی داشته باشد در این صورت شیوه سوم در کنار شیوه چهارم یعنی «انتقال اشخاص حقیقی» یا به اصطلاح پذیرش افراد خارجی برای عرضه خدمت در کشور دیگر، همراه می‌شود. شیوه چهارم ممکن است به تنهایی و بدون حضور تجاری دائمی نیز صورت پذیرد یعنی ممکن است فرد خارجی از کارکنان یک شرکت خارجی باشد، و یا خود مستقلاً به عرضه خدمات بپردازد. در یکی از ضمایم موافقتنامه^(۵) تصریح شده است که این موافقتنامه به افرادی که در جستجوی شغل در کشور دیگری هستند و یا به مسائلی مانند تابعیت، اقامت و الزامات اشتغال، مربوط نمی‌شود با این وجود اگر اعضا در شیوه چهارم عرضه، تعهداتی را بپذیرند که به موجب آن عرضه خدمت اشخاص

بخشی از موافقتنامه نیز جداول ملی است که مختص هر یک از اعضا سازمان است و تعهدات را مشخص می‌کند، کشورها ملزم هستند که محدودیتی بیش از آنچه در جدول تعهدات آن‌ها قید شده است بر خدمات عرضه شده از سوی سایر اعضا وضع نمایند. به عنوان مثال اصل رفتار ملی همانند گات یکی از اصول موافقتنامه عمومی تجارت خدمات است اما نحوه اعمال آن در این موافقتنامه بسیار متفاوت است. الزامات گات را می‌توان با رجوع به قواعد عمومی آن دریافت، اما الزامات هر عضو در چارچوب موافقتنامه خدمات عمدتاً بستگی به تعهدات ویژه آن کشور در جدول تعهداتش دارد. این واقعیت که قواعد موافقتنامه خدمات هنوز مورد آزمون قرار نگرفته و جداول خدمات پیچیده‌تر از جداول کالایی هستند، ارزیابی دقیق حقوق و تعهدات اعضا سازمان جهانی تجارت را مشکل می‌سازد.

در این مجال ضمن مرور مفاد موافقتنامه عمومی تجارت خدمات و پنج پیوست آن، پیوست‌های مربوط به تصمیمات وزرا که مبنای ادامه مذاکرات هستند و نحوه قرائت و فهم جداول ملی تعهدات را بررسی خواهیم نمود. در بخش دوم از قسمت سوم به گستره اهمیت این تعهدات و محدودیت‌های ویژه هر یک خواهیم پرداخت.

۲- موافقتنامه عمومی تجارت خدمات

موافقتنامه عمومی تجارت خدمات مشتمل بر ۲۹ ماده است (با احتساب ۳ ماده مکرر، موافقتنامه شامل ۳۲ ماده است). حجم موافقتنامه، نصف موافقتنامه ۳۸ ماده‌ای گات است. موافقتنامه شامل ۶ بخش است. بخش اول به حوزه شمول و تعاریف اختصاص دارد؛ بخش دوم که بزرگ‌ترین بخش است به الزامات عمومی و قواعد می‌پردازد و شامل قواعدی است که اغلب به تمامی خدمات و تمامی اعضا مربوط می‌شود و بخش سوم قوانین مربوط به تعهدات ویژه مندرج در جداول را در بر می‌گیرد. موضوع بخش چهارم، مذاکرات آتی و متن جدول تعهدات است و بالاخره بخش ۵ و ۶ به مقررات نهادی و نهایی اختصاص دارد. مقدمه موافقتنامه به سه موضوع ایجاد چارچوبی از اصول و قواعد با هدف آزادسازی مستمر تجارت خدمات و کمک به توسعه اقتصادی جهان، نیاز اعضا سازمان جهانی تجارت به خصوص کشورهای در حال توسعه به تنظیم و قانون‌مند کردن عرضه خدمات جهت تحقق اهداف و سیاست‌های ملی و همچنین ضرورت کمک به کشورهای در حال توسعه برای تقویت ظرفیت، کارایی و رقابت‌پذیری خدمات ملی جهت مشارکت فعال‌تر آنان در تجارت جهانی خدمات می‌پردازد.

بخش اول: حوزه شمول و تعاریف

ماده ۱: این ماده گستره و پوشش موافقتنامه عمومی تجارت خدمات را تعریف می‌کند. موافقتنامه به آن دسته از اقدامات اعضای سازمان جهانی تجارت اعمال می‌شود که بر تجارت خدمات موثر است (همانند ماده ۲۴ گات). حوزه این تعریف فراتر از دولت‌های مرکزی است و دولت‌های منطقه‌ای و محلی و آن دسته از نهادهای غیردولتی که قدرت دولت به آنها تفویض شده را نیز در بر می‌گیرد. همانند گات، دولت‌های عضو ملزم به تلاش برای اطمینان از رعایت الزامات و تعهدات موافقتنامه عمومی تجارت خدمات از سوی دولت‌های منطقه‌ای هستند. (۲) تمامی خدمات به جز آن دسته از خدمات که در حوزه اختیارات دولتی قرار می‌گیرند تحت پوشش موافقتنامه هستند. این دسته از خدمات که شامل بانک مرکزی و تأمین اجتماعی می‌باشند بر مبنای تجاری ارائه نمی‌گردند

حقیقی در کشورشان را تا حدی که مانع از اجرای تعهدات نگردد مجاز بدانند، می‌توانند ورود و اقامت این اشخاص را مثلاً با صدور روادید کنترل نمایند. تعهدات کشورها حدود صدوپنجاه خدمت را که در جداول تعهدات مذاکرات دور اوروگوئه آمده است پوشش می‌دهد. برخی از این خدمات ممکن است به چند شیوه از چهار شیوه مذکور عرضه شوند. در حالی که بسیاری به خاطر ماهیت خاص خود، این گونه نیستند. به عنوان مثال خدمات یک مشاور حرفه‌ای ممکن است با ملاقات و یا از طریق پست، و یا از طریق ایجاد دفتر در کشوری که مشتری حضور دارد عرضه شود. اما یک گردشگر تنها در صورتی می‌تواند از سواحل کشور دیگر استفاده کند که در آن کشور حضور داشته باشد و یا خدمات نظافت خیابان‌ها تنها با حضور در این مکان، امکان‌پذیر است. برخلاف دسترسی به بازار برای ارسال کالا از کشوری به کشور دیگر، که تنها موضوع حقوق گمرکی و اقدامات مرزی مطرح است؛ عرضه خدمات در کشور دیگر ضرورتاً با قوانین دولتی که برای هر یک از چهار شیوه عرضه، نسبت به دیگری متفاوت است، امکان‌پذیر می‌گردد.

بخش دوم: تعهدات و نظامات کلی

این بخش به بررسی تعهدات و نظامات کلی می‌پردازد که در واقع قواعدی اساسی هستند و بر تمامی اعضا و بر اکثریت خدمات ناظرند (البته لزوماً چنین نیست چون برخی اوقات گفته می‌شود از آن جایی که عضوی در جدول تعهدات خود این بخش را وارد نکرده است لذا تعهدی برای این بخش ندارد). بسیاری از عناصر اصلی گات مقررات متناظری در این بخش از موافقتنامه خدمات دارند.

ماده ۲ موافقتنامه خدمات در مورد رفتار دولت کاملاً الوداد است که متناظر بند ۱ از گات است. بند اول این ماده می‌گوید: «در ارتباط با هر اقدام تحت پوشش این موافقتنامه (پوششی که به طور گسترده در بند یک گات هم آمده است) هر عضو بلافاصله و به صورت غیر مشروط متعهد می‌شود که با خدمات و ارائه‌کنندگان خدمات عضو دیگر برخوردی نامطلوبتر از آن چه که تعهد نموده است نداشته باشد». این تعریف شناخته شده اصل دولت کاملاً الوداد است. اما هر عضو اجازه دارد به صورت استثناء، اقداماتی مغایر با الزام عمومی اصل دولت کاملاً الوداد انجام دهد مشروط بر آن که از پیش موارد آن را تعیین نموده باشد. (۶) در طول مذاکرات دور اوروگوئه مشخص شد که آزادسازی غیرمشروط در برخی بخش‌های خدماتی غیرممکن است و آزادسازی همراه با معافیت موقت از اصل دولت کاملاً الوداد بهتر از آن است که اصلاً آزادسازی صورت نگیرد. نتیجه آن شد که بیش از هفتاد عضو سازمان جهانی تجارت جداول تعهدات خود را با فهرستی از معافیت‌های ماده ۲ همراه نمودند.

این فهرست تابع شرایطی است که در ضمیمه جداگانه‌ای از موافقتنامه عمومی تجارت خدمات قید شده است. در این ضمیمه گفته شده که معافیت جدیدی به این شیوه به کشورها اعطاء نخواهد شد و هر درخواستی برای معافیت از اصل دولت کاملاً الوداد تنها از طریق روند لغو تعهد در سازمان جهانی تجارت (که در بخش ۱ توضیح داده شده است) امکان‌پذیر است. برخی از معافیت‌های فهرست شده با مهلت زمانی همراه هستند و معافیت‌هایی که زمان ندارد طبق این ضمیمه مهلتی ۱۰ ساله برای آنها تعیین شده است (حداکثر تا سال ۲۰۰۴ است) و در ادوار مذاکراتی آتی قابل مذاکره‌اند. ضمناً ضرورت سایر معافیت‌ها در شورای تجارت خدمات بررسی می‌گردد. (۷)

به جز خدماتی که در فهرست معافیت‌های ماده دو ذکر شده‌اند، تنها استثناء اصل دولت کاملاً الوداد در موافقتنامه خدمات، کشورهای عضو

ترتیبات تجاری منطقه‌ای هستند. قوانین موافقتنامه عمومی خدمات در مورد یکپارچگی اقتصادی در بند ۵ مشابه ماده ۲۴ گات است. از آنجایی که معادل عوارض واردات برای خدمات وجود ندارد اتحادیه گمرکی و مناطق آزاد در مورد خدمات وضعیت مشابهی پیدا می‌کنند. ماده ۵ به اعضا سازمان جهانی تجارت اجازه می‌دهد برای آزاد سازی بیشتر تجارت خدمات با سایر کشورهای عضو توافق نمایند، به شرط آن که موافقتنامه «پوشش بخشی جامع» داشته باشد.

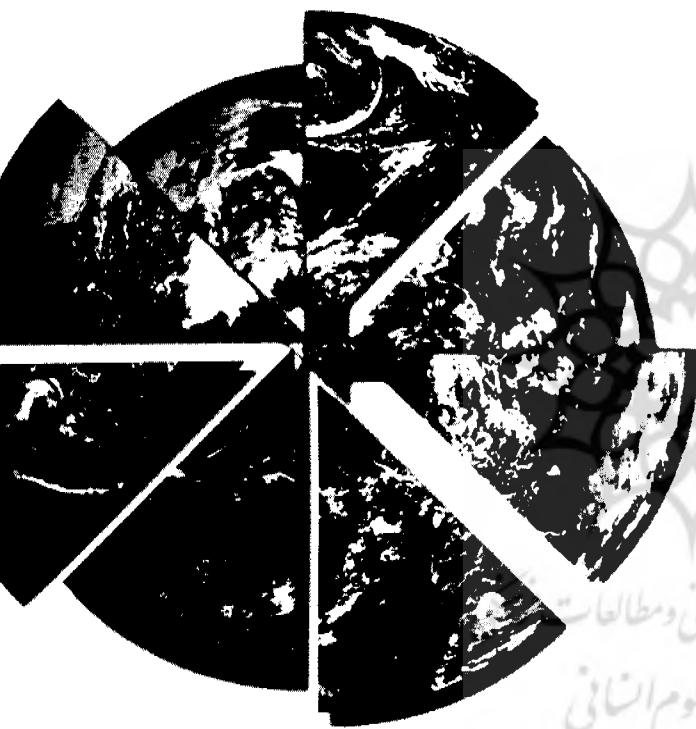
بنا بر این اساس هر گونه اقدامی که میان عرضه‌کنندگان خدمات در کشورهای عضو این گروه تفاوت قائل گردد و هم‌چنین هر اقدام تبعیض‌آمیز جدید ممنوع است. این ماده با به رسمیت شناختن گشایش بازارهای خدمات به عنوان بخشی از روند یکپارچگی اقتصادی به کشورهای اجازه آزادسازی با این هدف را می‌دهد (به این ترتیب اعضا یک منطقه آزاد تجاری یا اتحادیه گمرکی که توسط گات به رسمیت شناخته شده‌اند در صورتی که نتیجه تلاششان برای گسترش روابط تجاری در بخش خدمات کامل نشده باشد هم‌چنان می‌توانند انتظار داشته باشند که اقداماتشان در چارچوب موافقتنامه خدمات مورد پذیرش قرار گیرد). این قوانین از جهاتی از قواعد متناظر آنها در گات بهتر است. به عنوان مثال «پوشش بخشی جامع» بسیار دقیق تعریف شده است و موافقت‌نامه‌هایی که هر یک از چهار شیوه عرضه را مستثنی می‌کند در بر نمی‌گیرد. برخی مقررات دیگر با اندکی تغییر از ماده ۲۴ گات گرفته شده است. یک موافقتنامه تأیید شده، باید با هدف تقویت تجارت میان اعضا تنظیم شده باشد و نباید منجر به افزایش موانع فراروی کشورهای عضو در بخش‌ها و زیر بخش‌های تحت پوشش آن گردد. در صورتی که ایجاد یا توسعه چنین موافقت‌نامه‌ای منجر به عدم اجرای تعهدات در قبال کشورهای غیر عضو موافقتنامه مورد نظر گردد، باید جبران مناسبی در قبال این کشورها، صورت گیرد و این جبران شامل حال کشورهایی که از مزایای موافقتنامه چند جانبه بهره می‌گیرند، نمی‌شود. (۸)

اصل دومی که از گات برگرفته شده است اصل شفافیت است. تجار تا هنگامی که از قوانین و مقررات کشوری اطلاع نداشته باشند عملاً از انجام فعالیت تجاری خود در این کشورها ناتوان هستند. این مشکل به خصوص در مورد تجارت خدمات بسیار جدی است. زیرا بسیاری از قوانین دولتی مرتبط با قواعد ملی هستند. موافقتنامه عمومی تجارت خدمات از اعضا می‌خواهد که تمامی اقدامات دارای کاربرد عام (یعنی اقداماتی که جز آنچه که در مورد یک عرضه‌کننده خاص اعمال می‌شود) که کاربرد موافقتنامه را تحت تاثیر قرار می‌دهد، منتشر نمایند. اعضا باید شورای تجارت خدمات را از قوانین و مقررات جدید و تغییرات در حوزه خدماتی که برای آنها تعهدات ویژه پذیرفته‌اند، مطلع نمایند. هر عضو موظف شده است که برای پاسخ به درخواست‌های سایر اعضا جهت اطلاع از این موارد پایگاه‌های پاسخ‌گویی ایجاد کند. این الزامات برای کشورهای توسعه یافته در جهت پاسخ‌گویی به پرسش‌های کشورهای در حال توسعه ایجاد می‌شود. کشورهای توسعه یافته (همچنین سایر اعضا در صورت امکان) باید نقاط تماسی ایجاد کنند که عرضه‌کنندگان خدمات - نه فقط دولت‌ها - اطلاعات مربوط به جنبه‌های فنی و تجاری، شرایط حرفه‌ای و فناوری موجود را از آن‌ها دریافت نمایند. (۹)

سایر قواعد بخش دو برای اطمینان از این موضوع تدوین شده است که منافع حاصل از موافقتنامه عمومی تجارت خدمات به واسطه قوانین داخلی مختل نگردند. اقدامات عمومی که تجارت خدمات را در بخش‌های مورد تعهد تحت تاثیر قرار می‌دهد باید عینی و بی‌طرفانه باشد. اجرای مقررات مبتنی بر تصمیم‌گیری‌ها در عرضه خدمات در این بخش‌ها باید

استثنائات عمومی شبیه گات است و در سر فصل آن به هر عضو اجازه داده شده است که اقداماتی را با مقاصد و شرایط قید شده در موافقتنامه انجام دهد. این مقاصد در بسیاری موارد مشابه با تجارت کالا است، مانند حفاظت از اخلاق عمومی و یا سلامت انسان، حیوان و نبات و برخی نیز خاص تجارت خدمات است، مانند جلوگیری از اعمال متقلبانه، حفظ حریم خصوصی افراد در مورد اطلاعات شخصی و مالیات موثر و عادلانه، هم چنین طی یک زیر نویس مفصل مواردی که نظام مالیاتی یک کشور می تواند برخورد متفاوتی با خارجیان داشته باشد تصریح شده است. استثنائات امنیتی در حقیقت مشابه آن چیزی است که در گات نیز آمده است. هیچ یک از مقررات موافقتنامه خدمات، کشور عضو را ملزم به دادن اطلاعات یا انجام اعمالی برخلاف منافع امنیتی خود، به خصوص در مورد تاسیسات نظامی یا هسته ای یا در زمان جنگ و بحران های بین المللی و یا تخلف از اجرای منشور سازمان ملل متحد نمی نماید. (۱۲)

دو مقررره دیگر در بخش دوم موافقتنامه خدمات به علت آن که مذاکرات دور آورو گونه با محدودیت زمانی شدیدی مواجه بود، ناتمام به نظر می رسند. این دو ماده در خصوص ادامه مذاکرات مربوط به اقدامات

حفاظتی و یارانه ها هستند. ماده ۱۰ درباره اقدامات حفاظتی است. به موجب این ماده قرار بود مذاکرات چند جانبه در مورد اقدامات حفاظتی اضطراری مبتنی بر اصل عدم تبعیض تا پایان سال ۱۹۹۸ به اتمام برسد اما هنوز به نتیجه قطعی نرسیده و بارها تمدید شد. این مذاکرات آخرین بار در سال ۲۰۰۲ برای دو سال یعنی تا سال ۲۰۰۴ تمدید گردید. تا زمان تکمیل مذاکرات، به رغم آنکه قواعد موافقتنامه، حذف یا تعدیل یک تعهد خاص را تا سه سال مجاز نمی داند اعضا مجازند در صورتی که بتوانند به شورای تجارت خدمات اثبات کنند که این اقدام ضروری است تعهد خود را حذف یا تعدیل کنند. این مذاکرات بسیار مشکل تر از مذاکرات مشابه در زمینه کالایی است، به عنوان مثال اقدامات حفاظتی اضطراری در مواردی که خدمات توسط شعبه یک شرکت خارجی مستقر در کشور مصرف کننده

ظرف مدت زمان معقولی صورت پذیرد. باید مراجع قضایی یا رویه هایی وجود داشته باشند که عرضه کنندگان خدمات برای پی گیری تصمیمات اداری موثر بر خدمات به آن ها رجوع نمایند. از شورای تجارت خدمات خواسته شده است که قواعدی را جهت اطمینان از آن که الزامات و شرایط عرضه کنندگان، استانداردهای فنی و صدور مجوز به عنوان موانع غیر ضروری برای تجارت استفاده نمی شود، تنظیم نماید (وزراء تصمیم جداگانه ای برای ایجاد گروه کاری خدمات گرفته اند تا قواعدی را به عنوان الزامات دولت بر عرضه کنندگان حرفه ای خدمات تدوین نمایند. اولین قواعد، ناظر بر استانداردهای فنی، شرایط و الزامات صدور مجوز برای خدمات حسابداری است). تا زمانی که چنین مقرراتی در سایر زمینه ها تدوین شود دولت ها باید الزامات و استانداردهایی را رعایت نمایند که تعهدات ویژه آنها را خدشه دار نکند. (۱۰)

چندین ماده دیگر در بخش دو از موافقتنامه خدمات، اصول متناظر در گات دارند. ماده ۸ بسیار به ماده ۱۷ گات در مورد تجارت دولتی نزدیک است. یک عرضه کننده انحصاری خدمات نباید اجازه داشته باشد که مغایر با الزامات اصل دولت کامله الوداد و تعهدات ویژه عمل نموده و هم چنین نباید از موقعیت انحصاری خود سوء استفاده نماید. کشوری که تعهدات ویژه را پذیرفته است در صورتی که اجازه حقوق انحصاری در عرضه خدمتی را بدهد و به این ترتیب تعهدات خود را در آن بخش نقض نماید باید برای جبران خسارت وارد شده با اعضا زیان دیده وارد مذاکره گردد.

ماده ۱۲ در خصوص محدودیت های اقدامات ایمنی و تراز پرداخت ها، مقرراتی مشابه ماده ۱۲ و شق ب از ماده ۱۸ گات دارد. این ماده به اعضا اجازه می دهد که در موارد مشکل جدی تراز پرداخت ها (یا در زمانی که در معرض چنین تهدیدی قرار دارند) تجارت خدماتی که در مورد آن ها تعهد سپرده اند را محدود نمایند. کشورهای در حال توسعه یا در حال گذار می توانند از این محدودیت ها برای حفظ اندوخته های لازم جهت برنامه های توسعه ای و گذار اقتصادی خود بهره گیرند. در هر صورت چنین محدودیت هایی نباید توأم با تبعیض میان اعضا باشد و منافع سایر اعضا را تحت تاثیر قرار دهد و یا بیش از حد لازم محدود کننده باشد و هم چنین باید موقتی بوده و با بهبود شرایط رفع شود. هم چنین باید به خدمات ضروری اولویت داده شود، اما محدودیت ها نباید برای حمایت از یک بخش خدماتی خاص اعمال گردد. مشورت های دوره ای که اعضا استفاده کننده از ماده ۷ دارند باید مانند آن چه که در مورد کالا انجام می گردد در کمیته تراز پرداخت های سازمان جهانی تجارت صورت گیرد. این کمیته محدودیت های وضع شده برای این منظور را بررسی می نماید. به جز مواردی که بر اساس ماده ۱۲ اعمال شده است یک عضو نمی تواند پرداخت ها و انتقالات بین المللی معاملات جاری خود را در بخش تعهدات ویژه محدود نماید. (۱۱)

در موافقتنامه عمومی تجارت خدمات نیز مانند گات، خرید خدمات برای دولت از حوزه موافقتنامه خارج است. اما همان ماده از موافقتنامه که قواعد رفتار دولت کامله الوداد و دسترسی به بازار و رفتار ملی را بر خریدهای دولتی قابل اعمال نمی داند مقرر نموده است که مذاکرات مربوط به خریدهای دولتی و خدمات پیش از پایان سال ۱۹۹۶ آغاز شود. انتظار می رود این مذاکرات به تعهداتی برای انجام خریدهای دولتی از عرضه کنندگان خدمات خارجی منجر گردد. (۱۲)

مقررات موافقتنامه عمومی تجارت خدمات در مورد اقدامات امنیتی بیش از هر بخش دیگر این موافقتنامه مشابه گات است. این نمایان گر این واقعیت است که ملاحظاتی که به یک کشور اجازه می دهد تعهدات بین المللی را زیر پا بگذارد در جنبه های مختلف تجارت یکسان است.

عرضه می شود چگونه قابل اعمال است؟

ماده ۱۵ در مورد ادامه مذاکرات مربوط به یارانه های موثر بر تجارت خدمات و اقدامات جبرانی است. در این ماده از یارانه ها به عنوان عامل ایجاد اختلال در تجارت نام برده شده و تصریح شده است که در مذاکرات باید نقش یارانه های خدمات در کشورهای در حال توسعه به طور مشخص مورد توجه قرار گیرد. براساس ماده ۱۵ در حال حاضر تنها در صورتی که عضوی از یارانه های کشور دیگری آسیب جدی ببیند می تواند درخواست مشورت نماید. نبود مقررات در مورد یارانه ها به این معنی نیست که اعضا می توانند بدون محدودیت برای کمک به عرضه کنندگان داخلی خدمات به آن ها یارانه پرداخت نمایند. براساس اصل رفتار ملی، عرضه کنندگان خارجی نیز این حق را دارند که از این یارانه ها برخوردار شوند. بسیاری از کشورها با درج در جدول ملی، خارجیان را از دریافت برخی از این یارانه ها مستثنی نموده اند.

یکی از الزامات موافقتنامه عمومی تجارت خدمات که در گات نظیر آن وجود ندارد ماده ۹ است که برای اولین بار در یک موافقتنامه چند جانبه بین المللی گنجانده شده است. این ماده به برخی اقدامات محدود کننده تجارت خدمات که رقابت عرضه کنندگان خدمات را محدود می کند، می پردازد. اعضا توافق نموده اند زمانی که یکی از اعضا دست به چنین اقداماتی بزند عضو دیگر اجازه داشته باشد با هدف حذف چنین اقداماتی درخواست مشورت و مبادله اطلاعات نماید.

بخش سوم: تعهدات ویژه

بخش سوم موافقتنامه (به علاوه ماده یک در مورد تقسیم بندی چهارگانه شیوه های عرضه خدمات) تعهدات اعضا برای پذیرش عرضه کنندگان خارجی در بازار هر یک از اعضا را در بر می گیرد. دو ماده اصلی این بخش به دسترسی به بازار و رفتار ملی می پردازد. الزامات این دو اصل تنها شامل بخش هایی است که در جدول تعهدات آمده است.

مطابق ماده ۱۶ هر عضو نمی تواند در مورد خدماتی که در جدول تعهدات خود قید نموده است برخوردی نامطلوب تر از برخوردی که با خدمات یا عرضه کنندگان داخلی خدمات دارد، اعمال کند. از این قاعده می توان دریافت که تعهدات خدمات لااقل از یک جنبه مهم مشابه جداول گات است، یعنی این که نامطلوب ترین رفتار مجاز با عرضه کنندگان خارجی خدمات را مشخص می نماید و مانع از برخورد عملی مناسب تر نمی گردد. ادامه این ماده به شش اقدام موثر بر دسترسی به بازار اختصاص دارد. تنها در صورتی می توان این اقدامات را انجام داد که در جدول تعهدات قید شده باشند. این شش اقدام تمامی محدودیت های دسترسی به بازار را که در جداول می توان گنجانده در بر می گیرد که عبارت اند از:

- محدودیت تعداد عرضه کنندگان خدمات
- محدودیت ارزش معاملات و دارایی های مربوط به خدمات
- محدودیت تعداد فعالیت های عملیاتی و محدودیت های مقرراتی عرضه خدمات
- محدودیت تعداد افرادی که می توانند در یک بخش خاص و یا توسط یک عرضه کننده خدمت استخدام شوند.
- محدودیت هایی که مستلزم عرضه خدمات به شیوه ای خاص و یا از طریق نوع خاص اشخاص حقوقی و یا سرمایه گذاری مشترک باشد.
- محدودیت هایی در مورد مشارکت سرمایه خارجی یا محدودیت ارزش کل سرمایه گذاری خارجی

ماده ۱۷ به رفتار ملی می پردازد اما مانند ماده ۱۶ اقدامات ناسازگار با چنین رفتاری را ذکر نمی کند. مضمون این ماده این است که طبق ضوابط

و شرایط مندرج در جدول، در مورد بخش هایی که تعهد داده شده است اعضا نباید با عرضه کنندگان خارجی برخوردی نامطلوب تر از برخورد با عرضه کنندگان داخلی داشته باشند. الزام اصلی این ماده تا حد زیادی مشابه با قاعده رفتار ملی ماده ۳ گات است. اما در مورد خدمات، رفتار ملی تنها به بخش هایی محدود می شود که در جدول خدمات آمده اند. الزام درج موارد تعهدات دسترسی به بازار و رفتار ملی در جدول به این دو مورد، ویژگی مشابه تثبیت تعرفه ها در گات می بخشد. شرایط و ضوابط مندرج در جدول، نامطلوب ترین برخورد مجاز را با عرضه کنندگان خارجی نشان می دهد و هیچ مانعی برای برخورد مناسب تر وجود ندارد.

در وهله اول ممکن است درک آن که چرا اصل رفتار ملی در موافقتنامه خدمات تنها به بخش های مورد تعهد محدود می شود مشکل باشد چرا که در گات این اصل در مورد کلیه کالاها اعمال می گردد. دلیل آن در ماهیت تجارت خدمات نهفته است. رفتار ملی مشابه برای کالا در تمام دنیا امکان پذیر است زیرا همچنان می توان بازار ملی را با تعرفه های وارداتی و محدودیت های مقداری و سایر اقدامات مرزی کنترل نمود. اما در مورد خدمات، به خصوص اگر ارائه خدمات از طریق حضور اشخاص حقیقی و حقوقی صورت پذیرد، عرضه کننده خدمت عملاً با حضور در بازار از رفتار ملی بهره مند می شود و به این ترتیب اصل رفتار ملی به واسطه تعریفش هر گونه مزیت مقرراتی را از عرضه کنندگان داخلی خدمات سلب می کند.

ماده ۱۸ از بخش ۳ به اعضا اجازه می دهد که تعهدات اضافی (نه محدودیت های اضافی) در ارتباط با اقدامات موثر بر تجارت خدمات (نظیر الزامات، استانداردها و مجوزها) را بر عهده گیرند.

بخش چهارم: آزادسازی تدریجی

این بخش شامل مواد ۱۹، ۲۰ و ۲۱ است که دو ماده آن اساساً جنبه فنی دارد و سومین ماده حوزه گسترده تری را شامل می شود. مقررات این بخش آزادسازی را در عمل محقق می سازد.

ماده ۲۰ یکی از این مواد فنی است که مضامین رویه ای بخش سوم را به دقت توضیح داده و قواعد مربوط به تعهدات خاص بخش خدمات را مقرر می دارد. این ماده هم چنین مؤلفه هایی را که باید در جدول هر یک از اعضا گنجانده شود، ذکر می کند و همانند ماده ۲ گات جداول تعهدات را به عنوان «جزء لاینفک» موافقتنامه عمومی تجارت خدمات قلمداد می نماید. به این معنی که جزئیات تعهدات مندرج در جداول، تعهدات بین المللی هستند که همانند تعهدات موافقت نامه، جزئی از کل تعهدات سازمان جهانی تجارت محسوب می شوند.

ماده ۲۱، یکی دیگر از مواد فنی این بخش است که شامل قواعدی در خصوص تغییر یا انصراف از تعهدات مندرج در جداول است. گات نیز قواعد مشابهی در این خصوص دارد. کشورها ممکن است امتیازاتی را که زمانی در خلال مذاکرات اعطاء نموده اند، پس بگیرند. این امر با شرایطی خاص و پس از اعلام تغییرات امکان پذیر است.

هیچ گونه تعهدی پس از آن که از سوی عضو تغییر دهنده اعلام شد تا حداقل سه سال پس از به اجرا در آمدن آن قابل اصلاح یا انصراف نیست. (۱۴) تغییر پیشنهادی باید حداقل سه ماه قبل از انجام تغییر یا انصراف به اطلاع سازمان جهانی تجارت رسانده شود. شرط اصلی برای انصراف، تغییر یا تعدیل مجدد سطح عمومی تعهدات کشور عضو در قبال هر یک از اعضا سازمان جهانی تجارت است که از این تغییر متاثر شده اند. این امر از طریق مذاکره و براساس درخواست عضو متاثر - به محض اطلاع از تغییرات پیشنهادی - ممکن خواهد بود. چنانچه مذاکرات موفق باشد، سطح جدیدی از تعهدات در موافقتنامه لحاظ خواهد شد تا تغییرات ناشی از انصراف از تعهد جبران شود و در

ضمن سطح عمومی تعهدات بین کشورها مطلوبیت کمتری نسبت به قبل برای تجارت نداشته باشد. تعدیلات جبرانی باید براساس شرط دولت کامله‌الوداد صورت گیرد. شرایط مذکور شباهت بسیاری با شرایط گات دارد. با این وجود موافقتنامه خدمات دو مؤلفه جدید نیز به آن اضافه کرده است. چنانچه توافق میان عضو تغییر دهنده و عضو متأثر در مذاکرات حاصل نشود و عضو متأثر مدعی باشد که حقی برای جبران خسارت دارد می‌تواند موضوع را به داوری ارجاع دهد. چنانچه داور حکم به جبران دهد، تغییرات پیشنهادی در تعهدات تازمانی که جبرانی اعمال نشود لازم‌الاجرا نخواهد شد. اگر عضو تغییر دهنده حکم داوری را اجرا ننماید و تغییرات پیشنهادی خود را اعمال کند، عضو متأثر حق دارد تا با لغو تعهداتی که ماهیتاً نتیجه‌ای معادل حکم داوری دارد، جبران خسارت کند. اقدام متقابل نسبت به لغو تعهدات صرفاً در قبال عضو تغییر دهنده انجام می‌شود^(۱۵) و تعهدات کشور متأثر در مقابل سایر اعضا را دربر نمی‌گیرد.

مهمترین ماده بخش چهارم موافقت نامه، ماده ۱۹ است. این ماده مقرر می‌دارد اعضا سازمان جهانی تجارت باید تا قبل از ژانویه ۲۰۰۰ به منظور آزادسازی هر چه بیشتر تجارت خدمات، دورهای پیاپی مذاکراتی را آغاز نمایند. این ماده هیچ نظیری در گات یا موافقت نامه‌های دور اورگوته (به جز تا حد بسیار محدودی در موافقتنامه کشاورزی) ندارد.

به منظور متعهد کردن دولت‌ها به تلاش مضاعف برای بسط فرصت‌های تجاری بین‌المللی خدمات، مذاکرات فراتر از موضوعات مندرج در موافقتنامه خدمات می‌رود و به مشکلات خاصی که در دور اورگوته لاینحل مانده بود، مانند قواعد مربوط به حفاظت‌ها یا یارانه‌های خدماتی و یا تعهدات مربوط به خدمات مالی یا ارتباطات راه دور اصلی پرداخته خواهد شد. این در حالی است که طرف‌های متعهد گات نیز به رغم هیچگونه اجباری، در عمل درگیر دوره‌های مذاکراتی مشابهی در زمینه آزادسازی تجارت جهانی کالا شدند. ماده ۱۹ تضمینی است که موافقتنامه خدمات فعلی، صرفاً اولین ثمره یک اقدام مستمر است که باید مورد توجه کلیه اعضا سازمان جهانی تجارت قرار گیرد به نحوی که آن‌ها سطح تعهدات خدمات خود را نسبت به یکدیگر افزایش دهند. به علاوه این ماده به وضوح اطمینان می‌دهد که در خصوص تعیین رهنمودهای مذاکراتی آینده شورای تجارت خدمات چگونگی اقدام در خصوص دو موضوع عمده زیر که مورد توجه کشورهای در حال توسعه نیز هست تصمیم خواهد گرفت: موضوع اول؛ مسئله‌ای که اساساً در دور اورگوته مشخص نگردیده این بود که چگونه باید به تلاش‌هایی که کشورها برای باز کردن بازارهای خود به روی عرضه کنندگان خارجی از زمان دور سابق مذاکرات چند جانبه تا به حال مبدول داشته‌اند اعتبار مذاکراتی بخشید. موضوع دوم: رفتار ویژه با کشورهای با کمترین میزان توسعه یافتگی است.

بخش پنجم و ششم: مقررات نهادی - مقررات پایانی

این بخش شامل ۵ ماده (مواد ۲۲ الی ۲۶) در خصوص مقررات نهادی و پایانی است که کمی با سایر مقررات مشابه در دیگر موافقت نامه‌های دور اورگوته متفاوت است. حل اختلاف تحت قواعد و مکانیزم‌های اساسی سازمان جهانی تجارت قرار می‌گیرد.

یک ماده جداگانه^(۱۶) توسل به مقررات و مواد این بخش را برای حل اختلافاتی که حول موضوعات مربوط به موافقت نامه‌های دو جانبه اجتناب از اخذ مالیات مضاعف بین کشورها منعقد شده است، استثناء می‌کند. همچنین در یک تصمیم جداگانه وزراء، بهره‌گیری از کارشناسان خیره بینی شده تا به عنوان اعضا هیئت رسیدگی در برابر ابهامات مطرحه در مورد خدمات عمل نمایند براساس یکی از مواد ضمیمه خدمات مالی موافقتنامه، در موارد احتیاطی و سایر موضوعات مالی در ترکیب هیئت رسیدگی، از کارشناسان خیره

دعوت به عمل می‌آید. سایر مقررات نهادی اساساً تکرار مقرراتی (مانند ایجاد شورای تجارت خدمات) است که در مواد^(۱۷) قانونی سازمان جهانی تجارت وجود دارد.

ماده ۲۷ مربوط به امتناع از اعطای امتیاز است و به یک عضو اجازه می‌دهد که از اعطای منافع و مزایای موافقتنامه، برای عرضه یک خدمت به شرطی که منشاء آن قلمرو یک دولت غیر عضو باشد امتناع ورزد و ماده ۲۸ برخی اصطلاحات کلیدی که در موافقتنامه استفاده شده است را تعریف می‌کند. تعاریف مزبور که می‌تواند تأثیر مهمی بر کاربردی بودن قواعد موافقتنامه عمومی تجارت خدمات در یک مورد خاص داشته باشد شامل «عرضه خدمات» (تولید، توزیع، بازاریابی، فروش و تحویل یک خدمت) و «شخص حقوقی» (مطابق تعریف یک واحد حقوقی به حساب نمی‌آید چون تحت مالکیت اشخاص یک عضو خاص است مگر این که بیش از ۵۰ درصد دارائی آن در تملک اشخاص آن عضو باشد یا اختیار تعیین اکثریت مدیران آن تحت کنترل اشخاص عضو قرار گیرد یا به گونه‌ای دیگر از لحاظ حقوقی هدایت فعالیت‌های آن را در دست داشته باشند).

۳- ضمانت موافقتنامه عمومی تجارت خدمات و تصمیمات وزرا

موافقتنامه عمومی تجارت خدمات متشکل از هشت ضمیمه و هشت تصمیم وزراء است که در مراکش و هم‌زمان با امضا موافقتنامه عمومی تجارت خدمات تصویب شد و همچنین شامل هشت تفاهم‌نامه است که به طور جداگانه ضمیمه سند نهایی دور اورگوته گردیده است. دو ضمیمه یعنی ضمیمه مربوط به معافیت‌های ماده ۲ و ضمیمه مربوط به جابجایی اشخاص حقیقی عرضه کنندگان خدمات قبلاً در ضمن مفاد ماده ۲ و ماده ۱ موافقتنامه مورد بحث قرار گرفت. بقیه ضمیمه‌ها مشتمل بر بخش‌های ویژه تجارت خدمات یعنی حمل و نقل هوایی، خدمات مالی، ارتباطات راه دور و خدمات حمل و نقل دریایی است.

ضمیمه مربوط به خدمات حمل و نقل هوایی از بعضی جنبه‌ها شبیه ضمیمه مربوط به جابجایی اشخاص حقیقی است و عمدتاً به دنبال روشن ساختن موضوعات مهمی است که تحت پوشش موافقتنامه قرار نگرفته است. خدمات حمل و نقل هوایی بین‌المللی عمدتاً از طریق ترتیباتی اداره می‌شود که تحت کنوانسیون شیکاگو^(۱۸) مورد مذاکره قرار گرفته‌اند. این ضمیمه به طور ویژه شبکه پیچیده موافقتنامه‌های دو جانبه در خصوص حقوق ترافیک هوایی را از قواعد خدمات جدید استثناء می‌کند. در نتیجه در موافقتنامه خدمات از آن جایی که بخش خدمات حمل و نقل هوایی مورد توجه است، در حال حاضر صرفاً به موضوعاتی نظیر خدمات تعمیر و نگهداری، فروش و بازاریابی خدمات حمل و نقل (وظیفه‌ای که به گونه‌ای تعریف شده که شامل قیمت‌گذاری یا شرایط خدمات حمل و نقل نمی‌شود) و سیستم‌های رزرواسیون کامپیوتری پرداخته شده است. رویه‌های حل اختلاف سازمان جهانی تجارت ابتدا در زمینه تعهداتی که به طور ویژه از سوی اعضا پذیرفته شده‌اند و در وهله بعد، پس از ناتوان ماندن رویه‌های دو جانبه یا سایر رویه‌ها، قابل استناد است. مقرر به بررسی دوره‌ای تحولات بخش حمل و نقل هوایی که حداقل هر ۵ سال یک بار مورد توجه قرار می‌گیرد امکان گسترش آتی تعهدات موافقتنامه عمومی تجارت خدمات در این بخش را فراهم می‌کند. در زمان مذاکرات موافقتنامه عمومی تجارت خدمات، بخش خدمات مالی بعنوان یکی از بخش‌های بسیار مهمی که نیازمند رفتار ویژه‌ای است شناخته شد. دولت‌ها در همه کشورها نیازمند تنظیم مقررات حاکم بر بانک‌ها، شرکت‌های بیمه و سایر ارائه دهندگان اطلاعات مالی یا تأمین کنندگان مالی هستند. یکی از دلایل این اقدامات آن است که رشد و توسعه

اقتصادی هر کشور وابسته به ثبات نهادهای مالی آن است. دلیل دیگر آن است که استفاده کنندگان از خدمات مالی نیازمند نوعی حمایت در برابر عرضه کنندگان فاقد پشتوانه مالی مناسب یا نهادهای دچار سوء مدیریت و فریبکاری، می‌باشند. ضمیمه اصلی خدمات مالی به گونه‌ای طراحی شده تا این نیازها را پاسخ دهد. یکی از مفاد اصلی این ضمیمه که قبلاً در ماده ۱ موافقتنامه مورد بحث قرار گرفت در خصوص مستثنی بودن «خدمت عرضه شده در حوزه وظایف دولتی» از شمول موافقتنامه است. فعالیت‌هایی که بانک مرکزی یا مقام پولی یا هر واحد عمومی دیگری طبق سیاست‌های پولی یا سیاست‌های مربوط به نرخ ارز انجام می‌دهد و فعالیت‌هایی که بخشی از نظام قانونی تاءمین اجتماعی یا برنامه‌های بازنشستگی عمومی هستند و همچنین سایر فعالیت‌هایی که یک واحد عمومی به حساب یا با استفاده از منابع دولتی انجام می‌دهد به شرط این که عرضه کنندگان مالی غیردولتی داخلی اجازه فعالیت در مورد اخیر را نداشته باشند از شمول موافقتنامه مستثنی هستند. (۱۹)

مقررات اصلی این ضمیمه شامل ماده‌ای تحت عنوان استثنائات احتیاطی (۲۰) است که طبق آن به دولت‌ها تضمین داده می‌شود که بتوانند از نظام مالی و استفاده کنندگان آن حمایت کنند. مطابق این ماده قطع نظر از سایر مقررات موافقتنامه، اعضا آزادند تا برای حمایت از سرمایه‌گذاران، سپرده‌گذاران، بیمه‌گذاران یا اشخاصی که عرضه کنندگان خدمت مالی در قبال آن‌ها متعهد هستند و یا برای تضمین تمامیت و ثبات نظام مالی آن‌ها، اقدامات احتیاطی انجام دهند. این استثناء را شاید بتوان شبیه استثنائات کلی موافقتنامه خدمات و همچنین گات دانست و مشروط بر آن است که موجب فرار از تعهدات تحت پوشش موافقتنامه نگردد.

این ضمیمه اعضا را مجاز می‌نماید تا اقدامات احتیاطی عضو دیگر را (از طریق اعمال رفتار ترجیحی در مورد عرضه کنندگان خدمات مالی آن عضو) به رسمیت بشناسند اما باید به اعضا دیگر نیز این اجازه را بدهد تا ثابت کنند که این اقدامات احتیاطی اثر برابری دارند. (۲۱) در ادامه ضمیمه، بندی در خصوص حل اختلاف وجود دارد که از اعضا می‌خواهد تا در زمینه اختلافات مربوط به خدمات مالی از کارشناسان مربوطه استفاده کنند. پس از آن بند دیگری در خصوص تعاریف وجود دارد که ۱۶ زیربخش خدمات مالی را تحت پوشش قواعد این ضمیمه قرار می‌دهد و به طور تفصیلی آن‌ها را توضیح داده و بین خدمات مرتبط بیمه و بیمه از یک طرف و تمامی خدمات بانکی و سایر خدمات مالی از طرف دیگر تفکیک قائل می‌شود. (۲۲)

ضمیمه دوم خدمات مالی ضمیمه مختصری است که برخلاف ضمیمه اول دائمی نیست. براساس این ضمیمه و تصمیم وزراء در مورد خدمات مالی اجازه داده شده است که مذاکرات خدمات مالی تا چند ماه پس از اتمام دور آوروگوئه ادامه یابد این در حالی بود که سایر تعهدات مربوط به خدمات اکثر آرد دور آوروگوئه نهایی شدند. دولت‌ها به دلیل این که اعتقاد داشتند که با طولانی شدن مذاکرات (تا پایان ژوئن ۱۹۹۵) تعهدات در سطح گسترده‌تری انجام می‌شود موافقت نمودند که تا آن زمان اعضا بتوانند برخی اقداماتی را که با الزامات ماده ۲۵ در خصوص اصل دولت کامله‌الوداد سازگاری ندارد حفظ نمایند بدون این که به طور رسمی این اقدامات را به عنوان معافیت‌های اصل دولت کامله‌الوداد ذکر نمایند و هم چنین آزادند تا جداول تعهدات خود در خصوص خدمات را در این مقطع زمانی مشخص شده تغییر دهند. (۲۳)

متن دیگری که به موضوع خدمات مالی می‌پردازد تفاهم‌نامه راجع به تعهدات خدمات مالی است که براساس آن تعدادی از کشورهای توسعه یافته موافقت نمودند تا جداول تعهدات خود را در خصوص خدمات مالی

تنظیم نمایند. این کشورها رویکردی را دنبال می‌کنند که از برخی جنبه‌ها فراتر از الزامات آزادسازی بخش سوم موافقتنامه خدمات (ماده‌های ۱۶ و ۱۷ و ۱۸) است. آن‌ها اصل «توقف یا ابقای وضع موجود» (۲۴) را اعمال نمودند که به موجب آن تعهدات آزادسازی‌شان باید دست کم به میزان اقداماتی که در عمل انجام داده‌اند باشد. آنها همچنین توافق نمودند تا خریدهای دولتی خدمات مالی را به منظور کوچک‌تر کردن حیطه حقوق انحصاری موثر بر این بخش بازکنند و بدون نیاز به حضور تجاری، تجارت بین مرزی را در زمینه خدمات مرتبط با بیمه، اطلاعات مالی و خدمات فرعی مربوطه مجاز نمایند. سایر تعهدات خدمات مالی تحت این رویکرد شامل حضور تجاری، عرضه خدمات جدید مالی توسط عرضه کنندگان مستقر در کشورها، انتقال اطلاعات، ورود موقت اشخاص، اقدامات غیر تبعیض آمیز و رفتار ملی است.

ضمیمه مربوط به ارتباطات راه دور یکی دیگر از ضمایم موافقتنامه است که بخش دیگری از خدمات را پوشش می‌دهد و به خودی خود از وسعت و پویایی زیادی برخوردار بوده و نقش حیاتی در ارائه بسیاری از

خدمات دیگر بازی می‌کند. این ضمیمه مستقل از تعهدات خاصی است که هر عضو ممکن است برای بازکردن بازارهایش به روی خدمات ارتباطات راه دور اعطا کند. اساساً این ضمیمه بر حق استفاده و دسترسی به خدمات و شبکه‌های عمومی انتقال از طریق ارتباطات راه دور که از اهمیت فراوانی برای عرضه کنندگان تقریباً هر نوع خدمتی برخوردار است، تاکید می‌کند. براساس این ضمیمه هر عضو تضمین خواهد کرد که هر عرضه کننده خدمات عضو دیگر طبق ترتیبات و شرایطی معقول و غیر تبعیض آمیز اجازه دسترسی و استفاده از خدمات و شبکه‌های انتقال از طریق ارتباطات راه دور عمومی را برای عرضه خدمات مذکور در جدول آن عضو داشته باشد. «شرایط غیر تبعیض آمیز» این طور تعریف شده است که «نه تنها عرضه کننده» خارجی از شرط رفتار دولت کامله‌الوداد و رفتار ملی برخوردار گردد بلکه این امکان را داشته باشد که از خدمات و شبکه‌های انتقال از طریق ارتباطات راه دور براساس شرایط و ویژگی‌های مساوی

۴- نحوه قرائت جداول تعهدات موافقتنامه عمومی تجارت خدمات

ارجاع صرف تعهدات خدمات هر یک از اعضا به قواعد کلی موافقتنامه چندان گویا نیست، همان طور که در ابتدای این فصل توضیح داده شد، تعهدات اعضا - حتی در جنبه‌های اساسی نظیر رفتار یکسان با عرضه‌کنندگان داخلی و خارجی خدمات - عمدتاً به تعهدات خاص آن‌ها که در جدول تعهدات ملی بستگی دارد. جداول مربوط به تعهدات خدمات بسیار متفاوت از جداول تعهدات کالایی در گات است و از فهرست طولانی ارقامی که محصولات مختلف را مشخص می‌کند و حداکثر عوارض وارداتی هر یک از اقلام را تعیین می‌نماید، پیچیده‌تر است. ساده‌ترین روش آشنایی با نحوه قرائت یک جدول تعهد، این است که نمونه‌ای از آن را مورد بررسی قرار دهیم: ذیلاً نحوه قرائت جدول تعهدات خدمات یک عضو فرضی (کشور الف) که تصویر آن آمده است توضیح داده می‌شود.

مهمترین جزء یک جدول تعهدات، چهار شیوه عرضه خدمات، (عبور از مرزها، مصرف خدمات در خارج از کشور، حضور تجاری و جابجایی اشخاص حقیقی) و الزامات اصلی مندرج در بخش سوم موافقتنامه خدمات در مورد دسترسی به بازار (ماده ۱۶)، رفتار ملی (ماده ۱۷) و تعهدات اضافی (ماده ۱۸) است. مهمترین موضوع دیگر در این زمینه طبقه بندی خدمات مورد استفاده در جدول تعهدات است. جدول تعهدات خدمات عموماً بر مبنای نظام طبقه بندی کالایی سازمان ملل است که مرکب از ۱۱ بخش اصلی خدمات (بخش دوازدهم مربوط به سایر خدمات است) می‌باشد. این ۱۱ بخش اصلی به حدود ۱۶۰ زیر بخش فرعی و یا فعالیت‌های خدماتی مجزا تقسیم شده‌اند. بخش‌های مزبور عبارت‌اند از:

- ۱- خدمات بازرگانی (شامل خدمات کامپیوتری و خدمات حرفه‌ای)
- ۲- خدمات ارتباطات
- ۳- ساخت و ساز و خدمات مهندسی مرتبط با آن
- ۴- خدمات توزیع
- ۵- خدمات آموزشی
- ۶- خدمات زیست محیطی
- ۷- خدمات مالی (بیمه و بانکداری)
- ۸- خدمات مرتبط با بهداشت و خدمات اجتماعی
- ۹- خدمات تفریحی، فرهنگی و ورزشی
- ۱۰- خدمات حمل و نقل
- ۱۱- خدمات گردشگری و مسافرت
- ۱۲- سایر خدمات که در هیچ کجا از آن‌ها نام برده نشده است.

به عنوان مثال خدمات گردشگری به زیر بخش‌هایی نظیر هتل و رستوران، خدمات آژانس‌های مسافرتی و دایر کنندگان تور و خدمات مربوط به راهنمایی گردشگران طبقه بندی می‌شود. جدول تعهدات خدمات کشور الف از چهار ستون تشکیل شده است. ستون اول بخش‌ها و زیر بخش‌های خدماتی است. ستون دوم هر گونه محدودیت، از نظر دسترسی به بازار در بخش‌ها و زیر بخش‌های مذکور در ستون اول را شرح می‌دهد. این محدودیت‌ها در چارچوب شیوه‌های مشخص عرضه (شیوه‌های چهارگانه) و محدودیت‌های شش گانه مذکور در ماده ۱۶ موافقتنامه خواهد بود (برای جلوگیری از ستون اضافی، چهار شیوه عرضه خدمات از ۱ تا ۴ شماره گذاری شده و هر شماره بیانگر یک شیوه عرضه است). سومین ستون نیز محدودیت‌های مربوط به رفتار ملی مذکور در ماده ۱۷ موافقتنامه را شرح می‌دهد. در ستون آخر نیز هر نوع تعهد اضافی

نسبت به هر استفاده کننده دیگر در شرایط مشابه برخوردار باشد. (۲۵) این ضمیمه ناظر بر کلیه خدمات عمومی در دسترس نظیر تلفن، تلگراف، تلکس و انتقال داده‌ها است و بر پخش برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی ناظر نخواهد بود. این ضمیمه کاربرد حقوق اساسی دسترسی و استفاده را به تفصیل تشریح می‌کند. این حقوق شامل حق خرید، اجاره تجهیزات مورد نیاز برای اتصال به شبکه‌های عمومی ارتباطات راه دور، اتصال به مدارهای خصوصی یا سیستم‌های عمومی یا سایر مدارها و استفاده از شبکه عمومی انتقال اطلاعات شامل استفاده از اطلاعات پایگاه‌های رایانه‌ای از سایر کشورهای عضو است. ضمیمه مربوط به خدمات ارتباطات راه دور، کشورهای در حال توسعه را مجاز می‌داند تا در صورت لزوم و برای تقویت ظرفیت شبکه‌های ارتباطی آن‌ها محدودیت‌هایی بر دسترسی و استفاده از این شبکه‌ها اعمال نمایند، اما هر گونه محدودیتی باید در جداول تعهداتشان ذکر شود. (۲۶) سایر مقررات این ضمیمه در خصوص همکاری‌های فنی با کشورهای در حال توسعه، حمایت از استانداردهای بین‌المللی و سازگاری با شبکه‌های ارتباطات راه دور و انتشار اطلاعات در مورد شرایط دسترسی و استفاده از خدمات و شبکه‌های عمومی است. در این جا لازم است تا به دو متن دیگر سند دور اوروگونه در مورد ارتباطات راه دور که از اهمیت مقطعی برخوردار است و صرفاً به بخش ارتباطات راه دور منحصر شده اشاره کنیم. در خلال دور اوروگونه، بسیاری از کشورها متعهد شدند تا عرضه خدمات ارتباطات راه دور «ارزش افزوده» (خدماتی که با استفاده از شبکه‌های انتقال از طریق ارتباطات راه دور عرضه می‌شوند مثل خدمات پست الکترونیکی و خدمات بازیافت مستقیم اطلاعات) را مجاز بدانند. این کشورها عموماً در زمینه عرضه خدمات ارتباطات راه دور اصلی، شبکه‌ها و سایر خدماتی که انتقال پیام‌های تلفنی و سایر پیام‌های مخابراتی را ممکن می‌سازد، تعهدی ندادند و مذاکرات آزادسازی خدمات ارتباطات راه دور اصلی به پس از دور اوروگونه موکول شد و مقرر گردید که این مذاکرات تا آوریل ۱۹۹۶ خاتمه یابد. ضمیمه مربوط به مذاکرات ارتباطات راه دور اصلی نقش مشابه ضمیمه دوم خدمات مالی در سال‌های ۹۵-۱۹۹۴ را در این حوزه بازی می‌کند. این ضمیمه لزوم تعیین استثنائات رفتار مبتنی بر دولت کامل‌الوداد را برای ارتباطات راه دور اصلی تا زمان خاتمه مذاکرات به تعویق می‌اندازد. تصمیم وزراء در خصوص مذاکرات ارتباطات راه دور اصلی، ترتیبات تفصیلی مذاکرات را بیان نموده است. (۲۷)

ضمیمه بعدی موافقتنامه، ضمیمه مربوط به خدمات حمل و نقل دریایی است که ادامه مذاکرات پس از پایان دور اوروگونه را برای آزادسازی عرضه خدمات در این بخش مجاز می‌داند. این ضمیمه مختصر، دقیقاً شبیه ضمیمه مذاکرات در مورد ارتباطات راه دور است. در آن جا نیز تصمیم مشابهی از وزراء وجود دارد که ترتیباتی برای مذاکرات حمل و نقل دریایی تا پایان ژوئن ۱۹۹۶ مشخص می‌کند. (۲۸)

دو تصمیم دیگر وزراء وجود دارد که قابل توجه است. تصمیم وزراء راجع به مذاکرات در مورد جابجایی اشخاص حقیقی که به دلیل این که کشورهای در حال توسعه از تعهداتی که در زمینه این شیوه عرضه خدمات اعطا کرده بودند، ناراضی بودند توافق شد تا مذاکرات، پس از پایان دور اوروگونه با هدف نیل به تعهدات بالاتر از سرگرفته شود لذا وزراء در خصوص چگونگی این مذاکرات، بیان اهداف و ایجاد گروه مذاکراتی و تعیین ضرب‌الاجل تا ۳۰ ژوئن ۱۹۹۵ برای پایان مذاکرات تصمیماتی اتخاذ کردند. (۲۹) تصمیم بعدی در مورد تشکیل کمیته تجارت و محیط‌زیست است که در مراکش تاسیس شد و وظیفه آن تنظیم برنامه کاری در مورد رابطه بین اقدامات تجاری و اقدامات زیست محیطی است که به امور

دیگری که مطابق ماده ۱۸ پیشنهاد شده است درج خواهد شد. ستون چهارم یا آخرین ستون جدول تعهدات کشور فرضی الف همانند اکثر جداول تعهدات کشورهای عضو خالی است.

تعهدات مندرج در جداول عمدتاً به دو بخش تعهدات افقی و تعهدات عمودی تقسیم می‌شوند. تعهدات افقی که جنبه سرتاسری داشته و شامل مقرراتی است که به عرضه کنندگان خارجی هر نوع خدماتی که در جدول قرار دارد مربوط شود. تعهدات عمودی شامل تعهداتی است که مخصوص هر بخش یا زیر بخش خدماتی مندرج در جداول است. هیچ تعهد خاصی برای بخش یا زیر بخش‌هایی که در فهرست جدول ذکر نشده است در نظر گرفته نخواهد شد.

در جدول تعهدات کشور الف عمدتاً از سه عبارت مختلف استفاده شده که ذیلاً به تشریح آن می‌پردازیم:

۱- عبارت "none" به معنی این است که کشور متعهد، هیچ محدودیتی بر دسترسی به بازار (یا در رفتار ملی) برای عرضه کنندگان خارجی آن نوع خدمت و شیوه عرضه آن ندارد.

۲- عبارت "Unbound" یعنی کشور عضو هیچ تعهدی در بخش مورد نظر نداده است و قادر است آزادانه عمل کند.

۳- عبارت "Unbound*"، که بین دو حالت اول و دوم است بیانگر محدودیت‌های طبیعی بر سر دسترسی به بازار و رفتار ملی است.

این محدودیت‌ها دقیقاً شبیه مکانیزم تثبیت تعرفه‌ها بر کالای

خاص در گات عمل می‌کند و بیانگر تعهدات تثبیت شده‌ای است که زمانی که عرضه خدمات با شیوه خاص آن صورت می‌گیرد، رفتاری نامناسب‌تر از آن چه در جدول تعهدات آمده است اعمال نخواهد کرد. (۳۱)

با توجه به توضیحات مذکور، جدول تعهدات کشور فرضی الف کاملاً گویا است. تعهدات افقی این کشور بیانگر این است که هر عرضه کننده خدمت خارجی که علاقمند به نوعی حضور تجاری در کشور الف باشد، برای ارائه هر خدمتی که در جدول ذکر شده، باید موضوع را به مقامات اعلام نماید تا از لحاظ رعایت الزامات این کشور مورد بررسی قرار گیرد. همچنین خرید زمین در این کشور نیازمند کسب مجوز از مقامات است. این کشور هیچ تعهدی (به غیر از آنچه در جدول ذکر شده است) مبنی بر اجازه ورود خارجی‌ها به مرزهای ملی اش برای ارائه خدمات نداده است. عرضه کنندگان خارجی خدمات خرده فروشی کاملاً در ارائه چنین خدماتی به افراد این کشور که به کشورهای خارجی می‌روند یا توسط سفارشات پستی به آن‌ها عرضه خدمت می‌شود آزادند اما سایر شیوه‌های عرضه، شامل محدودیت‌هایی است که مشخص شده است.

نمونه فوق مثال کوتاه و غیرواقعی از یک جدول تعهد خاص خدمات می‌باشد که صرفاً یک زیربخش خدماتی در آن ذکر شده است، اما تعهدات برخی از کشورهای در حال توسعه از این جدول طولانی‌تر نیست.

جدول تعهدات خاص کشور فرضی الف

شیوه‌های عرضه:

بخش و زیربخش	محدودیت‌های دسترسی به بازار	محدودیت‌های رفتار ملی	تهدات اضافی
۱- عبور از مرز	۲- مصرف در خارج	۳- حضور تجاری	۴- جابجایی اشخاص حقیقی
الف. تعهدات افقی			
تمام بخش‌های خدماتی مندرج در این جدول	۳- اعلام و بررسی، با توجه به قانون کشور الف در خصوص سرمایه‌گذاری خارجی سال ۱۹۹۳ ۴- بدون تعهد، بغیر از (الف) حضور موقت، انتقال بین شرکت‌ها برای کارشناسان و مدیران متخصص و (ب) حضور نمایندگان عرضه کنندگان خدمات برای مذاکره فروش خدمت تا ۹۰ روز	۳- مستلزم اجازه مقامات برای اجاره زمین توسط خارجی‌ها است.	
ب. تعهدات خاص			
۴- خدمات توزیع ج. خدمات توزیع ۶۳۱ و ۶۳۲ (CPC)	۱- بدون تعهد (به غیر از سفارشات پستی): ۲- نامحدود ۳- آزمون الزامات اقتصادی در مورد سوپرمارکت‌های بالای ۱۵۰۰ مترمربع ۴- بدون تعهد به غیر از آن چه در تعهدات افقی آمده است.	۱- بدون تعهد به غیر از سفارشات پستی ۲- نامحدود ۳- اقدامات مالیاتی مشخص صرفاً در دسترس شرکت‌هایی است که توسط افراد کشور الف کنترل می‌شود. ۴- بدون تعهد	

WTO, "General Agreement on Trade in Services (GATS)", Geneva, 1999.
1- (GATS).

۲- بند ۱ از ماده ۱ و شق الف از بند ۳ ماده ۱.

۳- همان منبع، شق ب و ج و بند سوم ماده یک و شق ب بند اول ضمیمه خدمات مالی.

۴- همان منبع، بند دوم ماده یک.

۵- همان منبع، ضمیمه مربوط به جابجایی اشخاص حقیقی برای عرضه خدمات.

۶- همان منبع، بند دو از ماده ۲: این مقرر اعطای رفتار مطلوب تر به کشور یا کشورهای مذکور در لیست معافیت‌ها را مجاز می‌داند. اجازه عدم رعایت این اصل را برای کشورهای که طبق جدول تعهدات از این امتیاز برخوردار شده‌اند نمی‌دهد.

۷- همان منبع ضمیمه معافیت‌های ماده ۲، استثناء برای ایجاد معافیت‌های جدید در مورد خدمات مالی، حمل و نقل دریایی و ارتباطات راه دور: ضمایم موافقتنامه خدمات (که ذیلاً تشریح می‌گردند) ادامه مذاکره در این خصوص را مقرر نموده است و فهرست نهایی معافیت‌ها پس از مذاکرات مشخص می‌گردد.

فهرست معافیت‌ها هم‌چون جداول امتیازات قانوناً بخشی از موافقتنامه خدمات هستند و به صورت اسناد جداگانه‌ای با سری GATS/EL/... منتشر شده‌اند که در بخش دو مفصلاً توضیح داده می‌شود.

۸- استثناء دیگری که در ارتباط با اصل دولت کامله الوداد وجود دارد در مورد انتقال اشخاص حقیقی است. براساس ماده ۵ مکرر موافقتنامه خدمات کشورها می‌توانند موافقتنامه ادغام کامل بازار کار با یکدیگر داشته باشند.

۹- همان منبع، ماده ۳ و ماده ۳ مکرر و ماده ۴- ماده ۴ از اعضا می‌خواهد که در مذاکرات فعلی و آینده خدمات، کشورهای در حال توسعه را در تقویت خدمات داخلی کمک نمایند و دسترسی آن‌ها را به شبکه‌های توزیع و اطلاعات افزایش داده و آن‌ها را در دسترسی به بازار کمک کنند.

۱۰- همان منبع، ماده ۶ و تصمیمات مربوط به خدمات حرفه‌ای در نشست وزراء در مراکش در ۱۵ آوریل ۱۹۹۴.

۱۱- همان منبع، ماده ۱۱.

۱۲- همان منبع، ماده ۱۳، مواد مشابه این مقررات در گات بند الف از بند ۸ ماده ۳ گات است که خریدهای دولتی را از الزامات رفتار ملی مستثنی می‌سازد و بند ۲ از ماده ۱۷ به دولت‌ها اجازه می‌دهد، در انجام خریدهای خود ملاحظات غیر تجاری داشته باشند.

۱۳- همان منبع، ماده ۱۴، استثنائات کلی و پانویس‌های آن و ماده ۱۴ مکرر بخش استثنائات امنیتی.

۱۴- توجه: با این وجود در ماده ۱۰ موافقتنامه در خصوص حفاظت‌ها استثنائاتی بصورت موقت براین قاعده وضع شده که قبلاً مورد بحث قرار گرفته‌اند.

۱۵- همان منبع، ماده ۲۱، معادل این قاعده در ماده ۲۸ گات آمده است. با توجه به ماده ۲۱ بند ۵، شورای تجارت خدمات رویه‌های تفصیلی برای تغییر جداول تعهدات شامل جدول زمان‌بندی مذاکرات در خصوص جبران و همچنین انتخاب و وظائف داوران مقرر کرده است.

۱۶- همان، ماده ۲۲ بند سوم.

۱۷- تصمیم در مورد رویه‌های مشخص حل اختلاف برای موافقتنامه عمومی تجارت خدمات در ۱۵ آوریل ۱۹۹۴ در مراکش اتخاذ شد و ضمیمه مربوط به خدمات مالی به موضوع اعضاء پانل می‌پردازد. طبق تصمیم جداگانه‌ای که در مورد ترتیبات نهادی موافقتنامه خدمات در ۱۵ آوریل ۱۹۹۴

در مراکش اتخاذ شد تاسیس نهادهای فرعی شورای تجارت خدمات پیش‌بینی شده و مسئولیت‌های کمیته تشکیل دهنده برای پرداختن به موضوع تجارت در بخش ویژه بر شمرده شده است. این تصمیم کمیته ویژه‌ای در مورد تجارت خدمات مالی تعیین کرده است.

۱۸- موافقتنامه ترانزیت خدمات هوایی بین‌المللی، شیکاگو، ۷ دسامبر ۱۹۹۴.

۱۹- ضمیمه مربوط به خدمات مالی موافقتنامه ماده ۱ شق ب و ج.

20 - prudential carve-out.

۲۱- همان، ضمیمه خدمات مالی، پاراگراف دوم و سوم. مقایسه بین موضوع ماده ۱۴ موافقتنامه خدمات و ماده ۲۰ گات است.

۲۲- همان، ضمیمه خدمات مالی، پاراگراف پنجم و ششم.

۲۳- همان، ضمیمه دوم خدمات مالی، و تصمیم وزراء در خصوص خدمات مالی که در ۱۵ آوریل ۱۹۹۴ در مراکش گرفته شده است. در حقیقت مذاکرات چندماه بیشتر به طول انجامید موافقتنامه زیر (تصمیم در خصوص اجرای ضمیمه دوم خدمات مالی (S/L/6) از سوی شورای تجارت خدمات در ۳۰ ژوئن ۱۹۹۵ گرفته شد) ضرب‌الاجل را به ۲۸ ژوئیه ۱۹۹۵ به تعویق انداخت. تعهدات اضافی که طی آن دوره مورد مذاکره قرار گرفته بود پس از آن به موافقتنامه عمومی تجارت خدمات (تصمیم متخذ در مورد دومین پروتکل مربوط به توافقنامه عمومی تجارت خدمات، که از سوی کمیته خدمات مالی در ۲۱ ژوئیه ۱۹۹۵ گرفته شد) ضمیمه شده است. در همان زمان، تصمیمی شبیه تصمیم دوم گرفته شد تا دور دیگری از مذاکرات در مورد خدمات مالی که تا دسامبر ۱۹۹۷ خاتمه باید آغاز شود. (تصمیم دیگر در مورد خدمات مالی (S/L/9) که از سوی شورای تجارت خدمات در ۲۱ ژوئیه ۱۹۹۵ اتخاذ شد).

24. Standstill .

۲۵- ضمیمه مربوط به ارتباطات راه دور موافقتنامه تجارت خدمات، پاراگراف ۵ بند الف.

۲۶- همان، پاراگراف دوم بند الف و ب و پاراگراف پنجم.

۲۷- موافقتنامه عمومی تجارت خدمات، ضمیمه مذاکرات در مورد ارتباطات راه دور اصلی و تصمیم در مورد مذاکرات ارتباطات راه دور اصلی که از سوی وزراء در ۱۵ آوریل ۱۹۹۴ در مراکش اتخاذ شد.

۲۸- همان، ضمیمه خدمات حمل و نقل دریایی و تصمیم در مورد مذاکرات خدمات حمل و نقل دریایی که توسط وزراء در ۱۵ آوریل ۱۹۹۴ در مراکش اتخاذ شد.

۲۹- تصمیم راجع به مذاکرات در مورد جابجایی اشخاص حقیقی که توسط وزراء در ۱۵ آوریل ۱۹۹۴ در مراکش اتخاذ گردید. مذاکرات در حقیقت به ۲۸ ژوئیه ۱۹۹۵ موکول شد (تصمیم (S/L/7) شورای تجارت خدمات در ۳۰ ژوئن ۱۹۹۵). تعهدات جدیدی که در خلال مذاکرات به دست آمده بود و به سومین پروتکل موافقتنامه خدمات ضمیمه شد و در قالب تصمیم در مورد جابجایی تعهدات اشخاص حقیقی تصویب شد (تصمیم S/L/10 شورای تجارت خدمات در ۲۱ ژوئیه ۱۹۹۵).

۳۰- تصمیم در مورد تجارت خدمات و محیط زیست که در ۱۵ آوریل ۱۹۹۴ در مراکش گرفته شد.

۳۱- یک اشکالی که به صورت بالقوه وجود دارد و ممکن است بروز کند این است که اگر کشور عضوی استثنائات اصل دولت کامله الوداد در خصوص خدمات مورد نظر را فهرست کرده باشد احتمالاً می‌تواند رفتار بهتری را با عضو مشخصی از اعضا سازمان جهانی تجارت داشته باشد. لطفاً به توضیحات ماده ۲ موافقتنامه عمومی تجارت خدمات و بحث استثنائات اصل دولت کامله الوداد در قسمت دوم مراجعه کنید.